

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/94>

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF PROCEDURAL TERMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Бондаренко О.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті досліджуються питання щодо сутності та класифікації кримінальних процесуальних строків. Стверджується, що дотримання процесуальних строків у кримінальному судочинстві сприяє швидкому реагуванню на заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, підвищенню ефективності досудового розслідування, судового розгляду, є гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. У цілому це забезпечує виконання завдань кримінального провадження. Зазначається, що під процесуальними строками у кримінальному провадженні слід розуміти регламентовані КПК або рішенням дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду проміжки часу, у межах яких суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності мають право або зобов'язані приймати відповідні процесуальні рішення, вчиняти процесуальні дії чи утримуватися від них.

Підтримується позиція, згідно з якою у залежності від часового прояву кримінальні процесуальні строки поділяються на строки-моменти та строки-періоди. Прикладами строків-моментів є: а) вказівка на виконання відповідної процесуальної дії безпосередньо після виконання іншої процесуальної дії; б) вказівка на виконання певної процесуальної дії перед іншою процесуальною дією; в) вказівка на виконання відповідної процесуальної дії одночасно з іншою процесуальною дією. Строки-періоди характеризуються тим, що вони визначені в КПК певними часовими межами: вказується на їх початковий момент, одиниці обчислення та момент закінчення строку. Такі строки в залежності від способу визначення їх тривалості можуть бути: а) визначені – тобто строки, щодо яких у КПК визначаються їх початок та точна тривалість; б) невизначені – в КПК не міститься вказівки на їх точну тривалість. Залежно від функціонального призначення кримінальні процесуальні строки поділяються на наступні групи: ті, що забезпечують швидкість судочинства; що гарантують права і законні інтереси учасників процесу; що гарантують здійснення судового контролю та прокурорського нагляду за дотриманням законів у кримінальному провадженні. У якості різновиду юридичних фактів процесуальні строки бувають правостановлючі, правозмінючі і правоприпиняючі.

Ключові слова: кримінальне провадження, процесуальні строки, поняття процесуальних строків, класифікація процесуальних строків.

The article examines issues related to the essence and classification of criminal procedural terms. It is claimed that compliance with procedural terms in criminal proceedings contributes to quick response to statements and notifications about criminal offenses; increasing the efficiency of pre-trial investigation and trial; is a guarantee of protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the participants in criminal proceedings. In general, this ensures the fulfillment of the tasks of criminal proceedings. It is noted that procedural terms in criminal proceedings should be understood as regulated by the Code of Criminal Procedure (here and hereafter CCP) or by the decision of the inquirer, investigator, prosecutor, investigating judge or court, the time periods within which the subjects of criminal procedural activity have the right or are obliged to make relevant procedural decisions, to perform procedural actions or refrain from them. The position according to which, depending on the temporal manifestation, criminal procedural terms are divided into terms-moments and terms-periods is supported. Examples of terms-moments are: a) instruction to perform a corresponding procedural action immediately after the performance of another procedural action; b) instruction to perform a certain procedural action before another procedural action; c) instruction to perform the corresponding procedural action simultaneously with another procedural action.

Terms-periods are characterized by the fact that they are defined in the CCP by certain time limits: their initial moment, units of calculation and the moment of the end of the term are indicated. Such terms, depending on the method of determining their duration, can be: a) defined – that is, terms for which their beginning and exact duration are determined in the CCP; b) undefined – the CCP does not contain an indication of their exact duration. Depending on the functional purpose, criminal procedural terms are divided into the following groups: those that ensure the speed of judicial proceedings; those that guarantee the rights and legitimate interests of the process participants; those that guarantee judicial control and prosecutorial supervision of compliance with laws in criminal proceedings. As a type of legal facts, procedural terms are law-establishing, law-changing and law-terminating.

Key words: concept of procedural terms, classification of procedural terms, criminal proceedings, procedural terms.

Постановка проблеми. Дотримання процесуальних строків у кримінальному судочинстві сприяє швидкому реагуванню на заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, підвищенню ефективності досудового розслідування, судового розгляду, є гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. У цілому це забезпечує виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України [1].

Аналіз останніх досліджень. Питанням процесуальних строків у кримінальному провадженні присвячено праці таких вчених, як І.В. Глов'юк, С. О. Заїка, О. В. Капліна, Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко, Г. Я. Маць-

ків, О. Р. Михайленко, В. В. Назаров, Д. О. Олейников, В. В. Рожнова, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, С. Б. Фомін та інші. Незважаючи на це, враховуючи постійний процес реформування кримінального процесуального законодавства, дослідження питань кримінальних процесуальних строків залишається актуальним і на сьогоднішній день.

Метою статті є визначення сутності процесуальних строків у кримінальному провадженні та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ст. 113 КПК України процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати

процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватого затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України [1].

У ч. ч. 1 та 2 ст. 28 КПК України зазначається, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд [1].

У науковій літературі висловлювалися різні точки зору щодо визначення сутності кримінальних процесуальних строків. Так, наприклад, на думку С. Б. Фоміна, під процесуальними строками необхідно розуміти встановлений законом, підзаконним нормативним актом або рішенням уповноваженої на те особи час для виконання суб'єктами кримінальних процесуальних відносин певних процесуальних дій (іноді утримання від них) або прийняття процесуальних рішень [2, с. 7–8].

Мацьків Г. Я. визначає процесуальний строк як різновид правових засобів, врегульований кримінальним процесуальним законом та відомчими підзаконними нормативними актами або рішенням уповноваженого органу момент чи період часу, що становить гарантію реалізації права та виконання обов'язку суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, спрямований на забезпечення досягнення в кожній кримінальній справі завдань кримінального судочинства [3, с. 149].

С. О. Заїка під процесуальним строком розуміє встановлений і врегульований кримінальним процесуальним законом на основі положень Конституції України та міжнародно-правових документів, а також, підзаконним нормативно-правовим актом або рішенням уповноваженої на те посадової особи (органу) обов'язковий для виконання визначений момент або період (відрізок) часу, необхідний для вчинення чи утримання від вчинення суб'єктами кримінальних процесуальних правовідносин певних процесуальних дій або прийняття й оформлення процесуальних рішень, з перебігом якого починається й завершується провадження в конкретній стадії судочинства, виникають, змінюються або припиняються права і обов'язки та настає процесуальна відповідальність суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності [4, с. 9].

П. В. Берназ стверджує, що під процесуальним строком необхідно розуміти встановлений на основі Конституції України та міжнародно-правових документів кримінальним, кримінальним процесуальним законами, підзаконними нормативно-правовими актами або відповідно до них слідчим, начальником слідчого підрозділу, прокурором, слідчим суддею або судом проміжок часу, у межах якого та з дотриманням розумності строків повноважні особи своєчасно, якісно і швидко виконують необхідні за кримінальним провадженням процесуальні й інші дії чи виконують процесуальні, організаційні, тактичні стратегічні, технічні та інші рішення, або утримуються від дій і рішень [5, с. 189].

На наш погляд, слід підтримати позицію О. Ю. Татарова, згідно з якою однією з найістотніших вимог, що висувається до органів, які приймають рішення у провадженні, є своєчасність. Її додержання в кожному конкретному випадку наближає момент вчинення злочину до моменту розслідування, розгляду справи в суді та покарання винуватого. За змістом кримінального процесуального закону

час, що відокремлює порушення кримінальної справи від вчинення злочину, повинен бути скорочений до мінімуму [6, с. 251–252].

А. Пахлеванзаде справедливо зазначає, що якщо час як абсолютна форма існування матерії незмінний, вільний та нескінченний, то будь-який строк, у тому числі кримінальний процесуальний, постає визначеною кількісною характеристикою відомого проміжку часу. Будучи конкретним проявом часу, процесуальні строки не можуть не володіти рядом його властивостей, до яких належать: визначена тривалість, послідовний порядок. В основу визначення тривалості кримінальних процесуальних строків покладено ті самі одиниці обчислення (години, доби (дні) та місяці), що й для визначення тривалості часу [7, с. 49].

І. Г. Оборотов стверджує, що правовий час є особливим різновидом соціального часу, складовою частиною правового хронотопу і невід'ємним атрибутом правової реальності. У правовому часі розгортається процес правового розвитку, ним обмежується дія правових актів, строк виступає як найважливіше мірило соціально значимих дій і подій. Еталонування часу (його монополізація державою) є одним із ефективних способів уніфікації права й інструментом централізації державної влади [8, с. 202].

Проаналізувавши вищевказані точки зору, сформулюємо власне визначення процесуальних строків у кримінальному провадженні. Так, під ними слід розуміти регламентовані КПК або рішенням дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду проміжки часу, у межах яких суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності мають право або зобов'язані приймати відповідні процесуальні рішення, вчиняти процесуальні дії чи утримуватися від них.

У науковій літературі висловлювалися різні точки зору щодо класифікації кримінальних процесуальних строків. Так, наприклад, В.В. Назаров пропонує поділяти процесуальні строки залежно від функціонального призначення на наступні групи:

1. Строки, як гарантії швидкості виконання завдань кримінального провадження. До них відносяться строки вирішення питання про початок досудового розслідування, розгляду вищестоящим прокурором клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних (слідчих) розшукових дій, вибору підозрюваним захисника, залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії, проведення досудового розслідування, звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, призначення підготовчого судового засідання, оскарження судових рішень.

2. Строки як гарантії прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це строки затримання підозрюваного, тримання під вартою, розгляду клопотань про зміну запобіжного заходу, розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, розгляду заяв про відводи, надання копій обвинувального акта та копії реєстру матеріалів досудового розслідування.

3. Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду та судового контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Відповідно, це строки повідомлення прокурора про початок досудового розслідування, про підставу початку досудового розслідування, строки розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, строки дії відповідних ухвал слідчого судді, суду [9, с. 129–130].

У свою чергу, С. О. Заїка класифікує кримінальні процесуальні строки:

– за належністю до регулювання провадження на окремих стадіях кримінального процесу (процесуальні строки, що регулюють правовідносини під час досудового

розслідування, у стадіях судового провадження; строки, дія яких розповсюджується одночасно на різні стадії кримінального процесу);

– залежно від того, кому адресовані строки (строки, що адресовані суду, сторонам та іншим учасникам кримінального провадження);

– за цілями, для яких встановлені строки (строки здійснення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, судових та інших процесуальних дій; строки прийняття процесуальних рішень; строки застосування заходів забезпечення кримінального провадження; строки подання учасниками кримінальної процесуальної діяльності клопотань, подання скарг);

– за правовими наслідками закінчення строків у кримінальному процесі (обмежуючі в часі дії, вчинення яких залежить від волі суб'єкта і які є його правом; обмежуючі в часі вчинення обов'язкових процесуальних дій; обмежуючі триваючі дії) [4, с. 12].

Вважається, що слід підтримати позицію С.Б. Фоміна, згідно з якою залежно від часового прояву кримінальні процесуальні строки можна поділити на строки-моменти та строки-періоди. Прикладами строків-моментів є: а) вказівка на виконання відповідної процесуальної дії безпосередньо після виконання іншої процесуальної дії; б) вказівка на виконання певної процесуальної дії перед іншою процесуальною дією; в) вказівка на виконання відповідної процесуальної дії одночасно з іншою процесуальною дією.

У свою чергу, строки-періоди характеризуються тим, що вони визначені в КПК певними часовими межами: вказується на їх початковий момент, одиниці обчислення та момент закінчення строку. Такі строки в залежності від способу визначення їх тривалості можуть бути: а) визна-

чені – тобто строки, щодо яких у КПК визначаються їх початок та точна тривалість; б) невизначені – в КПК не міститься вказівки на їх точну тривалість [2, с. 9].

Залежно від функціонального призначення кримінальні процесуальні строки поділяються на три групи: ті, що забезпечують швидкість судочинства; що гарантують права і законні інтереси учасників процесу; що гарантують здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законів у кримінальному судочинстві.

Як різновид юридичних фактів строки бувають правовстановлюючі, що викликають виникнення правовідносин; правозмінюючі і правоприпиняючі строки [2, с. 9–10].

Висновки. Під процесуальними строками у кримінальному провадженні слід розуміти регламентовані КПК або рішенням дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду проміжки часу, у межах яких суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності мають право або зобов'язані приймати відповідні процесуальні рішення, вчиняти процесуальні дії чи утримуватися від них.

У залежності від часового прояву кримінальні процесуальні строки поділяються на строки-моменти та строки-періоди.

Залежно від функціонального призначення кримінальні процесуальні строки поділяються на наступні групи: ті, що забезпечують швидкість судочинства; що гарантують права і законні інтереси учасників процесу; що гарантують здійснення судового контролю та прокурорського нагляду за дотриманням законів у кримінальному провадженні.

У якості різновиду юридичних фактів процесуальні строки бувають правовстановлюючі, правозмінюючі і правоприпиняючі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.05.2024).
2. Фомін С.Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2003. 20 с.
3. Мацьків Г.Я. Кримінально-процесуальні строки як гарантії прав і законних інтересів учасників процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 147–150.
4. Заїка С.О. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 22 с.
5. Берназ П.В. Процесуальний строк – дійовий засіб проведення своєчасного кримінального провадження. *Південно-український правничий часопис*. 2014. № 3. С. 186–189.
6. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія Донецьк: ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. 640 с.
7. Пахлеванзаде А. Реалізація засади розумності строків на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 246 с.
8. Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : монографія. Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2009. 230 с.
9. Назаров В. В. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2013. 488 с.